

Taito kysyä – Lupa puhua

Hiv Symposium, Helsinki 12.2.2014

Teppo Heikkinen, suunnittelija, Hiv-tukikeskus MKT-työ
Jenny Tigerstedt, suunnittelija, Hiv-tukikeskus, MKT-työ

Taito kysyä – Lupa puhua -kampanja

- Kampanjan tavoitteena on lisätä terveydenhuollon ammattilaisten valmiuksia kohdata homo- ja bimiehet terveydenhuollon asiakkaina
- Taito kysyä – lupa puhua koulutuksia on järjestetty ympäri Suomea sekä terveydenhuollon ammattilaisille että opiskelijoille
- EMIS 2010
 - tutkimus homo-, bi- ja muille miehille, joilla on seksiä miesten kanssa, suunnattu terveystutkimus, jossa keskityttiin hiv-kysymyksiin
 - Vastauksia kerättiin yksistään internetissä
 - Kyselyyn osallistui 38 eurooppalaista maata
 - Tutkimuksen mukaan Suomessa hiv-testissä käyminen oli toiseksi vähäisintä, vain Liettuassa käytiin vähemmän

Kysely homo- ja bimiehille (Hiv-tukikeskus 2013)

- Vastauksia kerättiin pelkästään netissä
- Kyselyyn vastasi 119 henkilöä
- Suurin vastaajaryhmä 25-34 –vuotiaat miehet
- Valtaosan asuinpaikka Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin alueella
- Yli puolella ensisijainen terveydenhuollon toimipaikka terveyskeskus tai –asema
- Miehiltä kysyttiin heidän ensisijaisissa terveydenhuollon toimipaikoissa kohtaamistaan asenteista viimeisen viiden vuoden aikana
- Valtaosa kokenut itsensä hyväksytyksi
- 1/4 kohdannut tai itse kokenut homoseksuaalisuuteen kohdistuvia negatiivisia asenteita
- 1/3 joutunut peittelemään seksuaalista suuntautumistaan
- 2/3 oli kokemusta heihin kohdistuvasta hetero-olettamuksesta

sivu 3

Tuloksia...

- Terveydenhuollossa seksuaalisen suuntautumisen puheeksi ottaminen ammattilaisten taholta harvinaista
- Suurella osalla vastaajista olisi tärkeää voida keskustella miesten välisestä seksistä ja turvaseksistä sekä hivistä ja muista seksitaudeista
- Vastaajat kokivat tärkeäksi yhdenvertaisuuden ja homoystävällisyyden osoittamisen näkyvästi sekä toimipisteen maineen
- Vastaajat olivat lähes yksimielisiä siitä, että terveydenhuollon osaamista tulisi kehittää kouluttamalla heitä huomioimaan paremmin homo- ja bimiesten terveyteen liittyviä asioita

”Olen transsukupuolinen homo-/bimies ja minusta tuntuu, että saan kohdata terveydenhuollossa tuplasti enemmän kummallisia asenteita kuin cissukupuoliset homo- ja bimiehet... Terveydenhuollossa pelkään kohtaavani sekä seksuaalisuuteeni että sukupuoleeni kohdistuvia ennakkoluuloja ja vähättelyä. Tunnen olevani näkymätön myös homo- ja bimiehet huomioivassa materiaalissa.”

”On rasittavaa olla alituisen hetero-oletuksen kohteena. Hyvää tarkoittavat viittaukset vaimoon tai tyttöystävään vaivaannuttavat, koska seksuaalisen suuntautumisen esiintuominen tuntuu joskus hoopolta ja vähän pikkumaiseltakin”

”Hetero-oletus vaikuttaa siihen, ettei halua rikkoa oletusta ja tuoda omaa tilannetta esiin. Ei halua aiheuttaa ongelmia itselle, henkilökunnalle tai mahdollisesti saada huonompaa kohtelua.”

”Liian usein luullaan, että asiakkaalla on vilkas heteroseksuaalinen suhde. Voi olla, että seksielämä ei ole vilkasta eikä suinkaan heteroseksistä, tai ei seksiä ollenkaan.”

”Täydellinen kohtaamattomuus hoitohenkilökunnan taholta johti toistuviin itsemurhayrityksiin teini-iässä. Koin itseni täysin arvottomaksi ja olevani vailla ihmisarvoista tulevaisuutta.”

Heteronormatiivisuus

- ”*Heteronormatiivisuudeksi* kutsutaan ajattelu- ja asennoitumistapaa, jossa kieltäydytään näkemästä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen kirjoa sekä arvotetaan yhdenlaista sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisu- tai kokemustapaa toista paremmaksi.” (Lehtonen 2010)
- Heteronormatiivisuuteen ”sisältyy *normatiivinen heteroseksuaalisuus*, jonka mukaan heteroseksuaalisuus mielletään muita paremmaksi tai ainoaksi vaihtoehdoksi, ja *sukupuolinormatiivisuus*, jonka mukaan maailmassa ajatellaan olevan vain joko naisia tai miehiä. Miesten pitää olla ”oikealla” tavalla miehekkäitä ja naisten ”oikealla” tavalla naisellisia.” (Lehtonen 2010)

”Homoseksuaalisia ihmisiä halveksitaan. Nuorten kielenkäytössä sana homo tarkoittaa tyhmää, heikkoa, vähäpätöistä, rikkinäistä, kelvotonta, vastenmielistä. Asiayhteydet ovat joskus mitä eriskummallisimpia. Esim. ”Vitun homo tiskikone”, ” Tää on ihan homosta/ homoa” ”Oli kyllä homo myyjä” Nuoret mieltävät sanan homo vastenmieliseksi adjektiiviksi.” (Lehtonen 2013)

Jatkuu...

- Heteronormatiivisen ajattelun mukaan sukupuoliyhteydet ovat sisäisesti yhtenäisiä mutta keskenään vastakkaisia ja hierarkkisia
- Miesten heteroseksuaalisen miehisyyden ja naisten heteroseksuaalisen naisellisuuden normaaliutta korostetaan ja niiden ymmärretään johtuvan biologiasta
- Muunlaisten seksuaalisuuksien tai sukupuolten olemassaolo kielletään tai niitä pidetään heteroseksuaalisuutta ja kaksinapaiseen sukupuoliyhteyteen perustuvia vaihtoehtoja huonompina
- Heteronormatiivinen ajattelumalli rajaa paitsi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten elämää myös kaikkien muiden, sillä se asettaa ihmisille pakkoja ja paineita ja saa ihmiset näkemään maailman yksipuolisempana kuin se on
- Heteronormatiivisuutta esiintyy kaikkialla yhteiskunnassa ja se on erittäin monitasoista. Keskeistä se on mm. lasten ja nuorten socialisaatiossa ja kasvatuksessa
- Heteronormatiivisuutta voidaan toteuttaa ja tukea tietoisesti ja tarkoituksella, mutta myös tarkoittamatta, ei tietoisesti ja huomaamatta (tämä lienee tavallisinta)
- Heteronormatiivisuus tuottaa tietynlaista todellisuutta (ei vain rajoita)

Hetero-olettamus

- Hetero-olettamus tai heterokeskeisyys on yksi osa heteronormatiivisuutta. Usein hetero-olettamus on automaattinen olettamus ihmisen heteroseksuaalisuudesta tai sitä että sivuutetaan muut seksuaalisensuuntautumisen mahdollisuudet kuin heteroseksuaalisuus (Lehtonen 2003).
- Heteroseksuaalisuudesta ja/tai heteroseksuaalisista suhteista puhuttaessa niitä ei yleensä nimetä erityisesti tai erikseen heteroseksuaalisuudeksi, vaan puhutaan ihmissuhteista, parisuhteista, rakkaussuhteista, rakkaudesta, ihastumisesta, välittämisestä tms.
- *”Lomakkeessa haluttiin tietää lähiomainen, jotta onnettomuustilanteissa voidaan ilmoittaa. Opettaja sanoi tietysti, että ”pistä siihen vaikka vaimon nimi, tai äidin tai kenen nyt haluatkaan”. Pistin sitten äitini nimen, koska en uskaltanut kirjoittaa miehen nimeä. Ja sekös nyt ahdistaa. Haluaisin kuitenkin, että ensimmäisenä mahdollisista loukkaantumisista kuulee puolisoni.”* (Lehtonen 2013).

Heteronormatiivisuus ja tila

- Usein käytetty käsite on homoseksuaalisuuden kaappi
- Heteronormatiivisuus = kaappi, eli heteronormatiivisuus tuottaa kaapin
- Ulostuleminen (kaapista tuleminen) on jatkuva, usein elämänmittainen prosessi. Tämä johtuu siitä, että heteronormatiivisuus ja hetero-olettamus eivät ole poistuneet riittävästi yhteiskunnastamme
- Tila ja tilat eivät ole absoluuttisia, valmiita, yksiselitteisiä tms. kokonaisuuksia vaan tila ja tilat ja niiden merkitykset tuotetaan sosiaalisissa, historiallisissa ja kulttuurisissa yhteyksissä. Vastaavasti sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettu tila tuottaa ja muotoilee edelleen sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta
- Kaappi työhuoneena/työpaikkana/asiakastilana – työhuone/työpaikka /asiakastila kaappina
- Jos asiakas on avoin seksuaalisesta suuntautumisestaan esim. ystävilleen, perheelleen ja mahdollisesti omalla työpaikallaan, mutta mennessään terveydenhuollon vastaanotolla, ei pysty olemaan avoin suuntautumisestaan, voidaan ajatella, että terveydenhuollossa on paljon korjattavaa
- Miten heteronormatiivisuuden kaappi puretaan työtilanteissa/työtilanteista ja työtilasta. Ketkä kaapin purkamiseen osallistuvat?

Puheeksiotto ja työkalut asiakastyössä

- Terveydenhuollon ammattilaisen on tärkeää olla tietoisia yhteiskunnan normeista ja siitä miten ne voivat vaikuttaa homo- ja bimiesten elämään
 - Esim. 60 v. homomies on ollut elämän historiansa aikana virallisesti sekä rikollinen että sairas (rikosluokitus 1971 asti ja sairausluokitus 1981 asti)
- Identiteetti rakentuu vahvasti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja terveydenhuollon ammattilaisilla voi olla keskeinen merkitys tässä vuorovaikutuksessa
 - Hiv-tartunta voi olla ensimmäinen kerta kun asiakas joutuu itse pohtimaan ääneen seksuaali-identiteettiään ja/tai miesten välistä seksiä
- Seksuaaliterveyteen liittyy fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus
 - Esim. turvaseksineuvonnassa tulisi huomioida että kondomin käyttöön saattaa liittyä monenlaisia haasteita

Puheeksiotto ja työkalut asiakastyössä

- Omien asenteiden ja ennakkoluulojen tiedostaminen. Vaikka työntekijän arvomaailma olisi erilainen kuin asiakkaalla, tulisi kuitenkin kyetä työskentelemään kunnioittavalla ja dialogisella tavalla
- Tarvittavat tiedot: Ota selvää perusasioista, kysy ja kuuntele, tunne omat rajasi ja ohjaa *tarvittaessa* eteenpäin.
- Asiakkaan oman kokemuksen mahdollistaminen, itsemäärittely. Vain yksilöiden omien näkemysten kautta saat todenperäisen kuvan hänen tilanteestaan
- Moninaisuutta huomioiva vuorovaikutus:
 - Ei lähdetä tietyistä olettamuksista. Käytä avoimia kysymyksiä.
 - Huomaa myös sanaton viestintä
 - Kuulostelee ja käytä asiakkaan itse käyttämiä ilmaisuja
 - Älä sorru ”kaapittamaan” asiakastasi
- Sensitiivinen työote, hyväksyvä kuuntelu ja luvan antaminen
- Tila: moninaisuuden huomioiminen tulisi olla näkyvää, tiedottaminen, julkiset tilat yms.
- Lomakkeet : esim. millä tavalla kysytään perhesuhteista, sukupuolesta yms.
- Nettisivut ym. tiedottaminen: nettisivuihin ja muuhun käytettyyn materiaaliin tulisi sisällyttää seksuaalisen ja sukupuolisen moninaisuuden näkökulma